

KAROLINUM

Tomáš Jelínek

Pojišťovny ve službách hákového kříže

Prosazování německých zájmů
v protektorátním pojišťovnictví,
arizace pojistek
a mezinárodní odškodňování

TR

Pojišťovny ve službách hákového kříže

Prosazování německých zájmů
v protektorátním pojišťovnictví, arizace pojistek
a mezinárodní odškodňování

Ing. Tomáš Jelínek, Ph.D.

Recenzovali:

prof. PhDr. Drahomír Jančík, CSc.

prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc.

Vydala Univerzita Karlova v Praze

Nakladatelství Karolinum

Redakce Kamila Veselá

Grafická úprava Jan Šerých

Na obálce časopis Naše Slavia, květen 1941

(Archiv ČP, fond Slavia)

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2015

Text © Tomáš Jelínek, 2015

Preface © Tomáš Sedláček, 2015

ISBN 978-80-246-2495-2

ISBN 978-80-246-2838-7 (pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2015

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Mé ženě Aleně a dceři Ditě za podporu mého bádání

Obsah

Předmluva	9
Úvod	11
Kdo zaplatí životní pojistky z období holokaustu?	16
Příležitost za železnou oponou	16
Kampaň proti České republice, Maďarsku a Polsku	19
Vznik ICHEIC	23
Pojišťovnictví v meziválečném Československu	29
Regulace soukromých pojišťoven	30
Pád pojišťovny Fénix a jeho vliv na pojišťovací trh	32
Pojišťovnictví před Mnichovem	37
Hitlerův „pojišťovací“ agent	44
Co s válečným rizikem	47
Od Mnichova k okupaci	50
Politické, hospodářské a sociální změny v novém státě	51
Nové poměry na pojišťovacím trhu a rozdělení vlivu	62
Křišťálová noc jako pojistná událost	79
Protektorát Čechy a Morava	85
Správa Protektorátu	86
Regulace a instituce protektorátního pojišťovnictví	94
Konsolidace a majetkové poměry protektorátního pojišťovnictví	115
Vývoj životního a elementárního pojištění	132
Zajištění v době války	143
Když v Protektorátu hořely synagogy	151
Odboj a pojišťovny	169

Arizace a konfiskace pojistných smluv	176
Přímá a nepřímá konfiskace pojistek	177
Majetkový úřad	187
Struktura arizovaných pojistek	192
Závěrem	202
Příloha	212
Pojišťovnictví v novém Československu – říjen 1938	212
Seznam zkratk	225
Seznam pramenů a literatury	227
Seznam vyobrazení	234
Summary	236
Jmenný rejstřík	239
Rejstřík pojišťoven a institucí	243

Předmluva

Jen těžko jsem si dokázal představit, že snad nejhruznější a nejplastičtější popis hrůz, které se děly během nacistické nadvlády nad velikou částí Evropy, se dočtu v technickém popisu rutinovaných, legálních operací, které se děly uvnitř našeho finančního sektoru. Při této četbě mi neustále na povrch vyplývaly různé pasáže z knihy Hany Arendtové, jejíž podtitul zní *Banalita zla*. Zlo nemá podobu upířích tesáků, perverzních šílenců s propadlými očima ani démonů, kteří nás svádějí či ponoukají ke krvavým lázním, jak to známe z hororů a lidových bajek. Že to největší zlo není v emotivních výbuších a záplavách nenávisti, ale v racionální, technické, institucionálně promyšlené mašinerii, která každému mravenčkovvi ve specializované společnosti přijde neškodná, logická, ba dokonce nutná. Jsou to právě ony hříchy chladně kalkulované racionality, které zde autor tak skvěle popisuje. Zygmund Bauman kdysi napsal, že holokaust nebyl emotivní přešlap racionální modernity (jak je mnohdy prezentován), ale její přímý důsledek. Byl to právě nedostatek soucitu a empatie (základ, na kterém otec ekonomie Adam Smith stavěl společnost), který umožnil bezcitně racionálně vypočíst, kdo je člověk, a kdo už nikoli. Racionalita sama upřednostní zničení kontinentu před poškrábáním vlastního prstu, jak kdysi poznamenal David Hume, mimochodem celoživotní přítel Adama Smithe.

Žádná jiná kniha mi nedala do chladných útrob této mašinerie nahlédnout lépe a strašidelněji než právě tato.

Jak by také mohla ekonomika vypadat, kdyby nacismus vyhrál, je zřejmé právě z textu této knihy. Rychlost, s jakou jsme byli my Evropané schopni přetvořit ekonomii v její perverzi, však zároveň skýtá i naději, ze které je vidět (až strašidelně), jak moc jsou dané instituce v našich rukách: pokud jsme totiž byli tak rychle schopni přebudovat „přirozenou“

ekonomii v její démonický paskvil, je také možné, že budeme schopni ekonomii změnit ke službě dobru, nikoli zlu.

Ve specializované společnosti lze mnohdy jen složitě vidět, k čemu dotyčný člověk svou prací a energií nakonec přispívá. A čím je společnost komplexnější, tím komplexnějším se stává i tento problém. Co je nepředstavitelné pro jedince, je možné pro společnost – v obou směrech. V dobrém i ve zlém. Jak říká Marek Vácha, hrůza není ani tak v tom, že chybělo málo a byli jsme mezi oběťmi, ale chybělo velice málo a my byli mezi vykonavateli.

A aby nebylo mýlky, režimy nepotřebují nadšené vykonavatele (dokonce jsou jim na škodu, neb ti, kteří mu příliš nadšeně věří, bývají systému samotnému nebezpeční, jak ukázal Václav Havel ve své *Moci bezmocných*), vlády potřebují vykonavatele. Mohou to být vykonavatelé lhostejní, reptající nebo vnitřně nesouhlasící, to je jedno. Hlavně, že konají.

Jak morálně obstálo české pojišťovnictví v době okupace? Jak se projevuje nesmyslná vražedná ideologie, když dojde na konkrétní zákony, nařízení, vypořádání a pravidla, které měl tento režim tak rád? Jak se konstruuje banalita zla? Jak se zachovaly protektorátní instituce a jak se zachovali jednotliví lidé? A jak se chová ekonomika, když je pod takovou taktovkou? Existují nějaké pojistky, v obecném smyslu slova, proti takovému návalu zla? Tato kniha se s těmito otázkami vypořádává s neuvěřitelným citem pro detail a podává popis, který je neemotivní, byť z popsané situace emoce téměř brečí. Což si uvědomí každý čtenář, který tuší, jak skončily životní pojistky Čechoslováků židovského původu.

Tomáš Sedláček,
autor knihy *Ekonomie dobra a zla*

Úvod

Jakou roli měly protektorátní pojišťovny při financování druhé světové války a podpoře německého válečného hospodářství? Jakým způsobem byl v protektorátním pojištnictví prosazován německý vliv? Kdo měl prospěch z arizace životních pojistek a jak byla organizována? Jak fungovala mezinárodní spolupráce v pojištnictví v letech 1938–1945? Jak od konce 90. let probíhá mezinárodní proces odškodňování pojistných nároků z období druhé světové války? Mohou dnes ještě lidé v České republice požadovat proplacení životní pojistky za své zemřelé příbuzné? To jsou otázky, na které se tato monografie snaží nabídnout odpovědi.

Následující stránky nejsou jen snahou zaznamenat vývoj soukromého pojištnictví v českých zemích v letech 1938–1945, ale i pokusem o zařazení této doposud velmi málo popsané kapitoly hospodářských dějin do obecnějších historických souvislostí, stejně jako příspěvkem k popisu restitucí pojistných nároků obětí nacismu v Česku.

Otázku prosazování německých zájmů a včleňování protektorátního pojištnictví do tzv. německého hospodářského prostoru sleduji jak v oblasti prosazování zájmů nacistického Německa, tak i jednotlivých říšských podnikatelských skupin. Mou snahou je zachytit interakce mezi představiteli protektorátních a říšských pojišťoven, protektorátních úřadů a oborových organizací.

Monografie čerpá z výsledků výzkumu, který probíhal v několika etapách během uplynulých 16 let. V letech 1998–2001, kdy jsem jako ekonomický odborník Kanceláře prezidenta republiky působil na pozici zástupce České republiky při Mezinárodní komisi pro pojistné nároky z období holokaustu (International Commission for Holocaust Era Insurance Claims – ICHEIC), jsem se soustředil především na studium procesu konfiskací pojistek a nalezení dobových dokumentů, které by umožnily uplatňovat nároky bývalých československých obča-

nů u ICHEIC. Z této doby je i má práce *Insurance in the Nazi Occupied Czech Lands: Preliminary Findings*. Druhou etapou bylo mé doktorandské studium na Vysoké škole ekonomické, kde jsem se v letech 2008–2011 věnoval prohloubení svých předchozích zjištění a především rozšíření výzkumu o hospodářskou politiku v oblasti protektorátního pojišťovníctví. Poslední etapou byla pak v roce 2013 práce na přípravě této monografie, kdy jsem se zaměřil na důkladnější analýzu arizovaných pojistek a našel jsem další archivní prameny o klíčových představitelích tehdejšího světa soukromých pojišťoven.

Komplexnější historické zpracování tématu protektorátního a druharepublikového pojišťovníctví není zahrnuto v žádné z dosavadních publikací, které vyšly po roce 1989 a zaměřily se na fungování československého hospodářství v období let 1938–1945. Téma bylo oproti bankovníctví či průmyslu pojednáno pouze okrajově.¹ Neexistují ani práce z oblasti firemní historie, které v uplynulém desetiletí vznikaly např. v Německu či Rakousku, nebo životopisné práce o představitelích československého pojišťovníctví.² K tomu je v případě Česka však dán i objektivní důvod, protože zdejší pojišťovací ústavy ztratily svou historickou kontinuitu kvůli poválečnému znárodnování. Je na místě podotknout, že ani některé monografie vydané k výročí zahraničních pojišťoven, jako je například RAS, u níž bylo dle nalezených dokumentů pojištěno nejvíce židovských obyvatel českých zemí, neobsahují žádné podstatné informace pro období let 1938–1945.³

Jedinou výjimkou je publikace *Dějiny pojišťovníctví v Československu*. Myšlenka na zpracování dějin pojišťovníctví vznikla v 80. letech. Počátkem roku 1984 se spojily do té doby samostatně působící komise dějin České státní pojišťovny v Praze a Slovenské státní pojišťovny v Bratislavě do jednotné Komise dějin československého pojišťovníctví⁴, pod jejímž vedením byla zahájena práce na třídílné publikaci. První díl, který popisuje období do roku 1918, vyšel koncem roku 1989. Druhý díl, vydaný Českou pojišťovnou v roce 1993, se věnuje období Protek-

1 O stálé platnosti tohoto tvrzení svědčí i velmi zajímavá práce Drahomíra Jančíků, Eduarda Kubů a Jiřího Šouši *Arisierungsgewinnler* o roli německých bank při arizaci židovského majetku v Protektorátu, vydaná v roce 2011.

2 Výjimkou je knížka Pavla Kosatika *Bankéř první republiky – životopis Dr. Jaroslava Preisse*, která však problematiku pojišťovníctví zmiňuje jen v přehledu koncernu Živnostenské banky.

3 E. Tedeschi: *Appunti per una storia Ras: 1838–1988*.

4 Česká část komise: Ing. Pavel Danda, Václav Famfule, JUDr. Jaromír Fausek, Ing. Bohumila Fliegerová, JUDr. Boris Hlinecký, Josef Chaloupecký, Mgr. Bohumil Ježek, Josef Koudelka, Jan Kubišta, Jaroslav Kysr, doc. Ing. Miroslav Marvan, CSc., JUDr. Emil Vlček (M. Marvan – J. Chaloupecký: *Dějiny pojišťovníctví v Československu II*, s. 104).

torátu v rozsahu 30 stran. Komise měla ke své práci k dispozici bohaté archivní fondy České a Slovenské pojišťovny, které byly historickými dědici archivů znárodněných poválečných ústavů. Autoři publikace se však zaměřili především na oborový popis vnitřního fungování pojišťoven (vzdělávání zaměstnanců, zaměstnanecké politiky, rozvoj pojistné matematiky, zavedení nových typů pojištění apod.) jen s okrajovým pohledem do souvislostí s vnějším politickým a hospodářským děním v Protektorátu. Promovaný historik Bohumil Ježek, jeden ze spoluautorů této publikace, však navíc sepsal i materiál o „boji českých vlastenců v pojišťovnách“. Autor ve své práci tvrdí, že „byl v době druhé světové války poměrně blízko lidem stojícím v čele ilegální organizace českého pojišťovnictví“⁵. Text obsahuje zajímavé informace a závěry, autor se dovolává na práci s pamětníky, ale publikace bohužel není opatřena patřičným poznámkovým aparátem. Některá jeho tvrzení jsem se pokusil ověřit.

Považoval jsem za důležité doplnit pohled na historické události o vzpomínky přímých aktérů či alespoň o detailnější popis osudů vybraných osobností. Při hledání v archivech jsem se zaměřil na užší skupinu vůdčích představitelů protektorátního pojišťovnictví. Podařilo se mi nalézt cenné materiály k Václavu Pečovi, Robertu Rosenkranzovi a Josefu Růžičkovi. Vedle toho, že reprezentují různé zájmy v soukromém pojišťovnictví, je každý z nich zástupcem i určité obecnější typologie aktérů tehdejších událostí. Čech Václav Peča (1883–1971) byl úspěšným generálním ředitelem pojišťovny Slavia se zahraničními kontakty v Německu, Velké Británii i USA a vysokým představitelem československých i protektorátních oborových organizací. Český Němec Josef Růžička (1898–?) byl rovněž uznávaným odborníkem, který zahájil svou kariéru v ústavu Moldavia-Generali a v letech 1936–1945 působil jako pražský ředitel německé pojišťovny Viktoria v Berlíně (Victoria zu Berlin). Pražský Němec Robert Rosenkranz (1906–?) byl zaměstnancem pojišťovny RAS, ale jako aktivní člen SdP začal v roli pověřence této strany organizovat německé pojišťovny v Československu ještě před Mnichovem. Později se stal vedoucím představitelem zastřešující organizace protektorátního pojišťovnictví.

Dalším omezením, s nímž jsem se při zpracování daného tématu potýkal, je neexistence literatury, která by popisovala činnost důležitých hospodářských protektorátních institucí pro oblast soukromého pojištění, jako jsou v tomto případě součástí Úřadu říšského protektora

5 B. Ježek: *České pojišťovnictví v období II. světové války*, s. 1.

(ÚŘP), Ministerstva vnitra a později Ministerstva hospodářství a práce a Ústředního svazu soukromého pojištění (ÚSSP). Předkládaná práce tak z velké části vychází z archivních pramenů, dobových publikací a tisku a obsahuje poznatky, které jsou publikovány prvně

Mezi archivy, v nichž jsem bádám, patří především Archiv České pojišťovny a dále Národní archiv (NA), Archiv bezpečnostních složek (ABS), Archiv hlavního města Praha (AHMP), Archiv Ministerstva zahraničních věcí (MZV), Archiv Národního technického muzea (NTM), Archiv české národní banky (ČNB) a Moravský zemský archiv v Brně (MZA). Dále jsem nashromáždil množství dobových dokladů v rámci svého působení v Kanceláři prezidenta republiky a ICHEIC, které zde též využívám. Sem patří i dokumenty ze Státního ústředního archivu (od roku 2005 NA) a státních okresních archivů – SOkA Jindřichův Hradec, SOkA Vsetín, SOkA Jihlava a SOkA Pardubice. Neměl jsem možnost studovat v archivech v zahraničí, kde se nachází důležité dokumenty k tomuto tématu. Jde především o archivy v Německu, ale i USA. Pro pochopení německé politiky vůči protektorátním pojišťovnám tak využívám dokumentů z českých archivů a dobové odborné literatury, které tuto problematiku odrážejí, což je i omezením této práce. Při popisu problematiky německého pojišťovnictví a německých plánů v protektorátním pojišťovnictví pak využívám z velké části práci profesora Feldmana, s nímž jsem se seznámil v rámci svého působení v ICHEIC. Unikátním zdrojem informací o individuálních životních pojistkách konfiskovaných nacistickým Německem na území Protektorátu Čechy a Morava je statistický soubor, jenž vytvořil Frank Draushke ze společnosti Fact & Files, který vedl výzkum v českých archivech v rámci projektu ICHEIC. Na jeho podkladě je možné učinit odhady o odkupních hodnotách zabavených pojistek.

Můj zájem o problematiku pojistných nároků obětí nacismu v 90. letech narážel na hluboké neznalosti historických reálií a práce v archivech. Nebýt odborného vedení PhDr. Jaroslavy Milotové, CSc., z Institutu Tereziánské iniciativy, nepodařilo by se již v letech 1998–1999 shromáždil důležitý archivní materiál, jenž byl využíván v rámci mezinárodních jednání o pojistných nárocích z období holokaustu. Na jedné straně sloužil k odvracení nepodložených útoků na Českou republiku a na druhé straně byl využíván k podpoře restitučních nároků československých obětí nacismu a jejich potomků u nás i v zahraničí. Tehdejší výzkum, který v rámci státní správy probíhal mnohdy neortodoxním způsobem, by nebyl v tak krátké době úspěšný, kdybych neměl podporu pro svou práci od vedoucího Kanceláře prezidenta republiky Ivana

Medka a nenašel partnery v diplomatech Ministerstva zahraničních věcí Jiřím Šitlerovi a Antonínu Hradílkovi a reprezentantu České pojišťovny Vlastimilu Uzlovi.

Pro pozdější badatelské prohloubení studia, jehož výsledky zde předkládám, byly nepostradatelné rady od doc. JUDr. PhDr. Ilony Bažantové, CSc., prof. PhDr. Jana Rataje, CSc., prof. Ing. Vojtěcha Krebse, CSc., a prof. PhDr. Eduarda Kubů, CSc.

Text monografie je rozčleněn do šesti kapitol. První kapitola vysvětluje vliv nedávných mezinárodních iniciativ na řešení pojistných nároků z období druhé světové války z pohledu České republiky. Pro správné pochopení problémů pojišťovnictví v letech 1938–1945 jsem se ve druhé kapitole alespoň rámcově zaměřil na situační popis stavu soukromých pojišťoven v období první republiky s důrazem na 30. léta. Třetí kapitola sleduje krátké období druhé republiky, které bylo poznamenáno radikální změnou hospodářských a politických poměrů, kdy se zbylé Československo dostává do sféry silného německého vlivu. V oblasti pojišťovnictví se především jednalo o dělení pojistných kmenů. Pozornost je věnována i „pojistné události“ v souvislosti s tzv. křišťálovou nocí, která zasáhla české pohraničí.

Hlavním těžištěm této práce jsou čtvrtá a pátá kapitola, které se věnují období Protektorátu. V první z nich se zabývám v jednotlivých podkapitolách popisem fungování pojišťovnictví a jeho propojení s nacistickým Německem, nacistickou hospodářskou politikou v oblasti pojišťovnictví, mezinárodním zajištěním, protektorátní regulací, vývojem životního a elementárního pojištění a majetkovými poměry v pojišťovnictví na konci války. Konfiskace především životních pojistek obětí nacismu, s důrazem na arizace, je řešena v páté kapitole. V závěru jsou shrnuta hlavní zjištění práce.

Kdo zaplatí životní pojistky z období holokaustu?

Okrádání obětí nacismu v letech 1933–1945, jehož součástí bylo i konfiskování životních pojistek, se v 90. letech pro řadu evropských pojišťoven stalo velmi palčivým tématem. V USA se objevily nároky přeživších či jejich potomků, kteří se domáhali plnění pojistných smluv uzavřených před druhou světovou válkou. Média se ptala na podíl pojišťoven při okrádání obětí a velké nadnárodní ústavy se dostaly pod tlak veřejného mínění především v anglosaských zemích.

Téma pojistných nároků z období holokaustu otevřelo řadu komplikovaných historických i právních otázek, na které bylo třeba hledat odpovědi. Byl zde totiž silný morální apel, který nebylo možné ignorovat ani ze strany firem, ani ze strany vlád. Věci, které nebyly myslitelné v době studené války, se před téměř dvaceti lety začaly stávat reálnými. V druhé polovině 90. let bylo podniknuto v USA několik pokusů o nalezení možného řešení válečných pojistných nároků, ale nakonec zvítězila koncepce, kterou s podporou americké vlády formulovala ICHEIC. I když byl odškodňovací projekt této organizace ukončen v roce 2007, ještě dnes je možné, aby přeživší holokaust či jejich potomci požádali o uznání svých pojistných nároků ze smluv uzavřených před druhou světovou válkou u některých ústavů. V USA navíc existuje iniciativa, která se i v současnosti snaží získat hlasy kongresmanů a senátorů pro zákon, jenž by umožnil vznášet nároky vůči evropským pojišťovnam u amerických soudů.

Příležitost za železnou oponou

Výročí 50 let od konce druhé světové války bylo příležitostí pro otevření nedořešených otázek kolem hospodářských zločinů z této doby. Z po-

litické mapy světa zmizel Sovětský svaz a řada jeho bývalých satelitů se stala spojenci Západu, znovu se v Evropě objevilo sjednocené Německo. Změněná politická situace a nově přístupné archivy vytvořily nebývalou příležitost. Jednak šlo o otevření archivů v zemích východní Evropy, ale i o odtajnění některých archivů v západní Evropě a USA.

Avšak z pohledu mezinárodního práva se počátkem 90. let zdálo, že válečné události jsou uzavřenou kapitolou. Žádný stát nebyl připraven vznášet válečné nároky vůči sjednocenému Německu a požadovat svolání mírové konference. Poprvé v historii se hybatelem různých mezinárodních odškodňovacích procesů stala síla a mechanismy domácího trhu největší světové ekonomiky. Nadnárodní evropské společnosti s válečnou minulostí, které podnikaly v USA, se mohly dostat pod tlak amerického právního a politického systému. Na jedné straně mohli vůči nim vznášet skupinové žaloby američtí advokáti jménem obětí nacismu žijících v USA. Na druhé straně takové společnosti mohly být vystaveny tlaku amerického kongresu a senátu, kde se začaly přijímat různé rezoluce k majetkovým otázkám v souvislosti s druhou světovou válkou. V obou případech se však vždy mohlo počítat s velkým zájmem médií a pro nadnárodní společnosti to vždy představovalo velké reputační riziko.

První velká kauza se týkala švýcarských bank. Republikánský senátor z New Yorku Alfonso D'Amato, který předsedal bankovnímu výboru, se stal hlavní politickou silou tlaku na švýcarské banky. Jednalo se především o otázku tzv. spicích kont obětí nacismu a nacistického zlata a dalších cenností. Tato kauza vrcholila v roce 1996.⁶ O rok později na ni navazoval i hlubší zájem o válečnou roli pojišťoven.⁷ V USA se v roce 1997 soudní cestou dožadovali svých nároků z pojistek po rodičích např. Thomas Weiss a Martin Stern.⁸ V obou případech se jednalo o pojistky společnosti Generali, které byly uzavřeny v předválečném Československu. Dle vyjádření Weisse před výborem amerického Kongresu pro bankovníctví Generali odmítala nároky uznat a odvolávala se na skutečnost, že „Československo znárodnilo aktiva Generali“.⁹ Tento argument Generali tvrdě hájila i v dalších letech a postavila na něm argumentaci, na jejímž základě požadovala od států ve střední a východní Evropě,

6 J. Ziegler: *Židovské zlato, Švýcaři a smrt*, kapitola Švýcarská ztráta paměti.

7 *Insurance and the Holocaust*, The Economist, 15. 3. 1997. Je zde zmiňována kauza Martina Sterna z UK.

8 Oba kontaktovali buď přímo, či prostřednictvím svých advokátů zastupitelské úřady ČR – viz archiv autora.

9 Statement of Dr. Thomas Weiss, United States House of Representatives, Committee on Banking and Financial Services, 12. 2. 1998, s. 4.

Obr. 1: Pojišťovací komisařka Deborah Sennová vedla jednu z iniciativ za vyplacení pojistných nároků z období holokaustu

aby se podílely na platbách za pojistné nároky po obětech nacismu. V březnu roku 1997 byla u soudu v New Yorku podána hromadná žaloba tzv. Cornell Class Action proti 16 evropským pojišťovnám (z Německa, Itálie, Švýcarska, Rakouska), od každé z nich byla požadována platba za neuhrazené pojistky ve výši jedné miliardy US dolarů.¹⁰

Na jaře 1997 se obrátila na vedení asociace amerických regulátorů pojištnictví National Association of Insurance Commissioners (NAIC) pojišťovací komisařka ze státu Washington Deborah Sennová s podnětem, jak by tato organizace mohla přispět k tomu, aby životní pojistky obětí holokaustu mohly být konečně uhrazeny. Regulace pojištnictví je v USA organizována na úrovni jednotlivých států a postavení jednotlivých komisařů je nezávislé na federální vládě. Pojišťovací komisaři z 25 států vytvořili pracovní skupinu, jež se mohla této agendě poměrně úspěšně věnovat, protože řada předválečných evropských pojišťoven podnikala v USA, a dostala se tak do jurisdikce amerických regulátorů. Pořádala se různá slyšení a pracovní skupina se snažila shromáždit potřebné důkazy a předat jednotlivé případy příslušným pojišťovnám k vyřízení. Američtí pojišťovací komisaři rovněž zahájili diskusi s evropskými pojišťovnami a jejich regulátory.¹¹

V roce 1997 tak v USA existovaly dva paralelní procesy, které se věnovaly nevyplaceným pojistkám. Jeden vedli pojišťovací komisaři a druhý byl v rukách advokátů, kteří využívali tzv. hromadných žalob. V médiích se objevila řada kritických článků a pojišťovny byly pod viditelným

¹⁰ M. Gordon: *Holocaust Claims Must Be Handled*.

¹¹ T. Jelínek: *Politics cloud assesses issue*.

tlakem veřejného mínění. To pravděpodobně některé z nich přimělo k protiútoky, jehož součástí byl i výpad proti bývalým komunistickým zemím, jež znárodnily jejich pobočky. Velká část nevyřešených nároků se totiž týkala zemí střední Evropy.

Kampaň proti České republice, Maďarsku a Polsku

V únoru 1998 zorganizoval výbor pro finanční služby amerického kongresu první slyšení k nevyplaceným pojistkám z období druhé světové války, kde vypovídal i Thomas Weiss. Ve stejném měsíci přináší agentura AP zprávu o iniciativě senátorů Arlena Spectera (republikán, Pensylvánie) a Roberta Torricelliho (demokrat, New Jersey), aby byla přijata senátní rezoluce, která umožní Polsku, Maďarsku a České republice vstup do NATO, až tyto země zřídí fond pro výplaty legitimních nároků ze životních pojistek obětí holokaustu. Ve stejné době vznikl Výbor pro spravedlnost obětem holokaustu (The Committee for Justice for Holocaust Victims), který prosazoval stejné argumenty, veřejně se však projevil až o pět měsíců později.

Na scénu přichází další iniciativa. Ve středu 8. dubna 1998 se schází pojišťovací komisař New Yorku Neil D. Levin, komisař Chuck Quackenbush z Kalifornie, zástupci židovských organizací World Jewish Restitution Organization a Claims Conference s představiteli pojišťoven Allianz, Generali, AXA a Zurich. Oznamují, že jejich plánem je podepsat dohodu o porozumění (Memorandum of Understanding) o vzniku mezinárodní komise pro pojistky z období holokaustu a o založení humanitárního fondu.¹² Tento proces jde zcela mimo pracovní skupinu NAIC, již předsedá v té době pojišťovací komisařka Deborah Sennová, která na toto setkání ani není pozvána. Pojišťovací komisaři ze dvou ekonomicky nejsilnějších států tak byli schopni změnit směřování dosavadních aktivit NAIC. Jedním z nemnoha výstupů tohoto setkání je požadavek vůči nástupnickým pojišťovněm ve střední a východní Evropě, aby se tohoto procesu též účastnily.¹³ Zdá se tedy, že pojišťovny uspěly s argumentem znárodnění nejen u některých senátorů, ale i u pojišťovacích komisařů. Tento krok měl dle některých advokátů zastupujících individuální žadatele obejít přijatou legislativu ve státech jako Florida či New York, která požadovala na evropských pojišťovněch publikovat seznam nevyplac-

12 Materiál NAIC distribuovaný na semináři 4. září 2008 v Praze. Archiv autora.

13 T. Jelínek: *Politics cloud assesses issue*.

ných pojistek z období holokaustu a umožnit nárokovat náhrady i na základě nepřímých důkazů o existenci smluvního vztahu.¹⁴

Na jaře 1998 se i v České republice začíná projevovat zájem o danou agendu a v rámci Ministerstva zahraničních věcí ČR (MZV) je založena pracovní skupina, kterou řídil první náměstek ministra zahraničních věcí profesor Otto Pick. Šlo především o reakci na zájem amerických diplomatů a varovné signály z českého zastupitelského úřadu ve Washingtonu o útocích vůči Česku, které zachytil diplomat Antonín Hradílek. V této skupině byli vedle pracovníků MZV i zástupci Ministerstva financí, Kanceláře prezidenta republiky, České pojišťovny a historiků z akademické obce. Aktivita státních úředníků však byla viditelně ovlivněna předvolebním obdobím, které přeje vyčkávání. Předčasné volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR se konaly 19. a 20. června 1998. Jelikož k tématu nebyly k dispozici historické studie, bylo potřeba zaměřit se nalezení potřebných historických dokumentů.

V červenci 1998 zveřejnil Výbor pro spravedlnost obětem holokaustu velkoplošné inzeráty v amerických denících včetně New York Times s tvrzením, že vlády Polska, Maďarska a České republiky stále odmítají převzít odpovědnost za pojistky obětí šoa, přestože bývalé pojišťovny byly znárodněny komunisty. V inzerátech byly chváleny aktivity senátorů Alfonsa D'Amata (republikán, New York), Arlena Spectera (republikán, Pensylvánie) a Roberta Torricelliho (demokrat, New Jersey), kteří oproti „agresivním“ útokům NAIC na soukromé pojišťovny, jejichž pobočky však byly znárodněny, požadují výplatu pojistek obětí holokaustu od vlád Polska, Maďarska a České republiky. Dle pisatelů inzerátu se tak mělo stát ještě před tím, než tyto země budou přijaty do NATO.¹⁵

V úterý 4. srpna 1998 vychází na Floridě článek v deníku Tampa Tribune, který se snaží odhalit pozadí Výboru pro spravedlnost obětem holokaustu. Jeho mluvčím byl Dominic DelPalpa, který pracoval pro republikánského politického стратега Rogera Stonea, jenž byl současně zaregistrován jako lobbista pojišťovny Generali. Dle DelPalpy organizace vznikla v únoru 1998, kdy si její zakladatelé pronajali adresář podporovatelů židovských témat, které hromadně oslovili. Údajně 15 tisíc lidí podepsalo či vyplnilo kontaktní formulář. DelPalpa nechtěl ani zveřejnit finanční zdroje organizace.¹⁶

14 S. Dubbin, Slyšení u amerického kongresu, 22. 9. 2010, [online], dostupné z: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-111hrg58408/pdf/CHRG-111hrg58408.pdf>, s. 19.

15 *Justice for Holocaust Victims*, text inzerátu viz obrázek č. 2, Tampa Tribune, 4. 8. 1998.

16 W. March: *Holocaust survivors used in Florida*.

JUSTICE for Holocaust Victims

There exists a crime against the Jewish people more outrageous than the theft of money, gold and art by the Swiss banks after World War II.

With the threat of Nazism on the rise, thousands of Jews throughout Central and Eastern Europe put their life savings into life insurance policies to preserve some legacy for their children.

It was thought that life insurance was a "safe" place to put family assets. Many Jewish families had multiple policies.

But, after the horrors of the Holocaust, the big European insurance companies refused to pay—or even provide records to the survivors of Holocaust victims.

The companies insuring the largest number of Eastern and Central European Jews were owned by the Germans after the war. These companies exist today, and are still controlled by the governments of

Poland, Hungary and the Czech Republic—and they still refuse to provide an accounting or make payments to those who lost their loved ones in the Shoah.

These companies are hoarding millions of dollars that belong to elderly Jews in Europe, Israel and the United States.

The response of the state-suspended insurance companies has been lies, stalling, excuses and stonewalling.

At a time when Hungary, Poland and the Czech Republic want to join NATO and want the United States to foot the multi-billion dollar bill for their defense, these insurance companies have a legal and moral responsibility to provide records and make payments to those legitimate claimants whose family members perished in the Holocaust.

To begin rectifying the injustice, SENATOR ALFONSO STABATO (R-NY) aims an important victory by passing the formation

of the President's Advisory Commission on Holocaust Assets into law. And while U.S. insurance regulators have aggressively pursued the private insurance companies that insured some Jews before the war, the vast majority of Jews were insured by the companies now controlled by the Eastern European governments.

It is time to bring these companies to justice—and that is why we need your help.

The U.S. Senate recently passed legislation sponsored by SENATOR ARLEN SPECTER (R-PA) and SENATOR ROBERT TOMBIGLIANO (D-NJ), directing the U.S. Secretary of State to seek both insurance records and payments of outstanding claims from Hungary, Poland and the Czech Republic before they are allowed to join NATO.

What can you do to ensure that Holocaust victims and their families get justice?

We need your help in two ways.

- 1 Clip the response card below and mail it to Secretary of State Madeleine Albright.

So far, Secretary Albright has stood quiet in the wake of these injustices against the Jewish people. Tell her she must obey the Specter-Tombigliano directives to compensate for Holocaust victims.

- 2 Call 1-888-723-8729 to join the many individuals supporting the Committee for Justice for Holocaust Victims.

When you call we'll provide more information on how you can help us ensure victims obtain the recompense which they deserve.

Time is of the essence. Many of the Jewish insurance claimants are in their 80s and 90s. They have waited fifty years for justice—they can wait no more. Please call and mail the coupon below today.

Contact Secretary of State
Madeleine Albright:

Address:
Honorable Madeleine Albright, Secretary of State
Department of State • 2201 C Street, NW • Washington, DC 20520

Or clip this message for Secretary Albright and mail it today.

Honorable Madeleine Albright
Secretary of State
Department of State
—2201 C Street, NW
Washington, DC 20520

Dear Secretary Albright:

We need justice for Holocaust victim me. I urge you and President Clinton to obey the Specter-Tombigliano directives. Urge the State Department to take immediate action to obtain the insurance records and payments due Holocaust victims. Time is of the essence.

_____
Signed

Obr. 2: Inzeráty Výboru pro spravedlnost obětem holokaustu vyzývaly americkou veřejnost ke kampani proti vládám v Česku, Maďarsku a Polsku

Deník Tampa Tribune se tématu věnoval dále a zjistil, že inzeráty Výboru pro spravedlnost obětem holokaustu platila firma Ikon, jejíž pobočka Fort Hill Group pracovala pro právníckou firmu najatou pojišťovnou Generali. Majitelem Fort Hill Group byl opět Roger Stone, který byl vedoucím prezidentské kampaně senátora Spectera v roce 1996. Právě toho senátora Spectera, který stál za únorovou iniciativou. Zprávu o tom, že Výbor pro spravedlnost obětem holokaustu je podle některých názorů ve skutečnosti lobbistickým nástrojem Generali přinesl i deník Washington Post dne 20. srpna 1998.¹⁷ Při rešerši aktivit této organizace s odstupem 15 let je zjevné, že mimo kampaně proti zemím ze střední Evropy se v jiné oblasti neangažovala.

V srpnu 1998 v článku pro deník Washington Post oznámil náměstek amerického ministerstva financí Stuart E. Eizenstat, který byl pověřencem Clintonovy administrativy pro kompenzační a restituční nároky z období holokaustu, že americké ministerstvo zahraničí a Wa-

17 TIC ZÚ Washington č. j. 4912/98, MZV.

shingtonské muzeum holokaustu budou spolupřátat Washingtonskou konferenci o majetku z období holokaustu (Washington Conference on Holocaust Era Assets). Mezi hlavní priority tohoto mezinárodního setkání označil i sdílení výsledků výzkumu v oblasti pojistných nároků. Veřejně též deklaroval podporu myšlenky, aby z iniciativy NAIC vznikla mezinárodní komise, v níž by byly zastoupeny klíčové evropské pojišťovny.¹⁸ Podpořil tedy až tu druhou iniciativu pojišťovacích komisařů, do níž se vedle pojišťoven Allianz, AXA, Basler,¹⁹ Generali, Winterthur a Zurich zapojily i židovské organizace Claims Conference, World Jewish Restitution Organization, které podepsaly memorandum o porozumění.

Avšak v průběhu srpna bylo stále jasnější, že otázka znárodnění pojišťoven komunisty a od ní odvozená odpovědnost střeoevropských zemí za pojistky obětí holokaustu by měla být konfrontována s historickými reáliemi.

Dne 4. září 1998 se v Praze konal jednodenní seminář k tématům pojištění a holokaustu, který byl především zaměřen na problematiku znárodnění ve střední Evropě. Seminář byl organizován americkým ministerstvem zahraničí v budově Rádia Svobodná Evropa. Mělo jít o přípravu na listopadovou konferenci ve Washingtonu. Akce se vedle amerických diplomatů zúčastnili zástupci pracovní skupiny k otázkám pojistek z období holokaustu NAIC Glenn Pomeroy a Neil Levin, představitelé pojišťoven (RAS, Generali) a delegace České republiky, Slovenska, Maďarska a Polska.²⁰ Ze strany České republiky zde zaznělo, že pojišťovny byly znárodněny na základě dekretu prezidenta republiky z 24. října 1945. Tedy ještě před změnou politického systému v roce 1948. Navíc byly předloženy důkazy, že odkupní hodnoty životních pojistek tzv. nepřátel říše a osob označených za Židy byly převedeny ve prospěch institucí nacistického Německa. Německo nikdy za tyto finanční újmy Československu ani jeho občanům neposkytlo nekompence. Navíc bylo doloženo na základě mezistátní smlouvy mezi Československem a Itálií z roku 1966, že italské pojišťovny Generali a RAS získaly platby za vlastnictví svých poboček v poválečném Československu, čímž byl naplněn i zmiňovaný znárodnovací dekret, který počítal s kompenzací i v případě italských majitelů.

Již 5. září vychází v prestižním britském týdeníku *The Economist* článek *Insurance and the Holocaust – Eastern blockage*, který píše o přípra-

18 S. E. Eizenstat: *Justice After The Holocaust*.

19 Pojišťovna Basler se později stáhla z ICHEIC a nároky vůči ní byly řešeny v rámci zapojení německých pojišťoven.

20 A Seminar On Insurance Issues And The Holocaust, agenda jednání, archiv autora.

vovaném setkání v Praze. Útočí paušálně na země střední a východní Evropy. Autor textu dovozuje, že tyto země, kde byly po válce znárodněny pojišťovny, mají též vzít svůj díl zodpovědnosti. Dle něj však ke své odpovědnosti mlčí. Ředitel pojišťovny Generali Guido Pastori pro *The Economist* uvedl, že jeho společnost vždy odmítala platit východoevropské pojistky, protože pojišťovny zde při znárodnění přišly o peníze patřící obětem.²¹ Redakce *The Economist* otiskla mou reakci, v níž jsou zopakovány hlavní argumenty proti útokům pojišťoven včetně zmínky o fungování české pracovní skupiny.²² Generali měla dobrý důvod ukazovat prstem na středoevropské státy, protože její předválečný obchod především v bývalých zemích Rakouska-Uherska byl významný.

Vznik ICHEIC

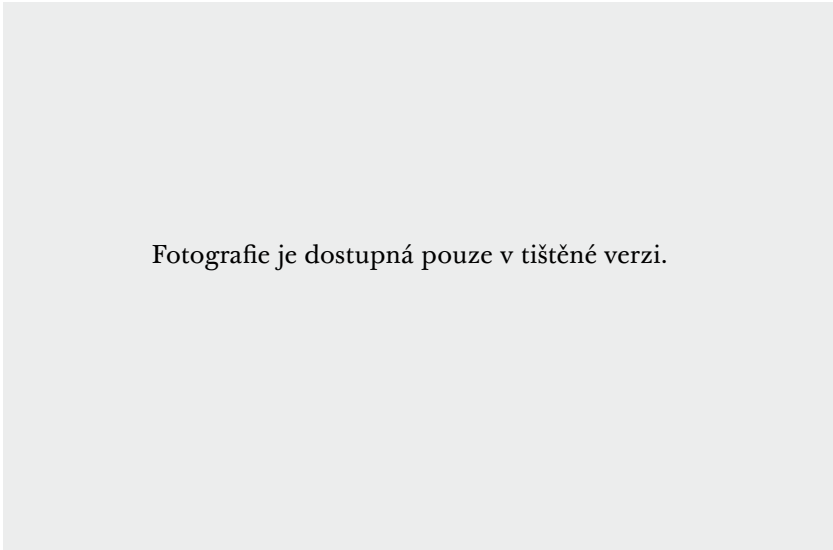
Na výročním zasedání asociace amerických regulátorů pojišťovnictví NAIC v pondělí 14. září 1998 bylo oznámeno, že byla podepsána dohoda o vzniku Mezinárodní komise pro pojistné nároky z období holokaustu (The International Commission for Holocaust Era Insurance Claims – ICHEIC), k níž přistoupily pojišťovny Allianz, Generali, Basler Leben, Winterthur, Zurich a AXA.²³ Komisi řídil výbor, jehož předsedou byl jmenován bývalý americký ministr zahraničí Lawrence Eagleburger. Výbor měl 12 členů, polovina míst náležela zástupcům členských pojišťoven, tři místa měli reprezentanti NAIC, po jednom místě Izrael a židovské organizace Claims Conference a WJRO. ICHEIC byla zřízena dle švýcarského práva se sídlem v Londýně, což kritikové považovali za způsob, jak se tato instituce měla vyhnout působnosti amerických soudů.

Politická konsolidace procesu řešení pojistných nároků z období druhé světové války byla de facto stvrzena americkou federální vládou na washingtonské konferenci o majetku z období holokaustu, kterou organizovalo počátkem prosince 1998 americké Ministerstvo zahraničních věcí a Muzeum holokaustu ve Washigtonu. Otázkám životních pojistek bylo věnováno plenární zasedání a pracovní semináře. Jako člen české delegace jsem zde prezentoval výsledky archivního výzkumu, které dokládaly, že životní pojistky obětí holokaustu byly v českých zemích konfiskovány ve prospěch nacistického Německa. Americká vláda podpořila vznik ICHEIC a vyzvala další země ke stejnému kroku. V březnu

21 *Insurance and Holocaust – Eastern blockage*, *The Economist*, 5. 9. 1998, s. 70.

22 T. Jelínek: *Holocaust-era insurance*. Letters to the Editor, *The Economist*, 3. 10. 1998, s. 8.

23 A. V. Bauer: *Big European insurers OK Holocaust agreement*.

Fotografie je dostupná pouze v tištěné verzi.

Obr. 3: Eagleburger hledal podporu pro práci ICHEIC i u prezidenta Václava Havla (zdroj: Reuters)

1999 navštívil Prahu Eagleburger, který o poslání ICHEIC jednal na Ministerstvu zahraničních věcí a s prezidentem Václavem Havlem. Česká republika následně přijala v komisi roli pozorovatele obdobně jako třeba Polsko či USA. Zastupováním české strany jsme byli vedením MZV pověřeni diplomat Jiří Šitler, který byl tehdy ředitelem Odboru střední Evropy, kam spadala problematika odškodnění obětí nacismu, a já, který jsem se tématu věnoval v rámci svého působení v Kanceláři prezidenta republiky.

Základním deklarovaným cílem ICHEIC bylo nalézt životní pojistky obětí holokaustu, které byly uzavřeny v letech 1920–1945, a administrovat jejich proplacení. Členové ICHEIC souhlasili, že proces podání žádostí bude bezplatný a že bude možné využít pro stanovení nároku i nepřímých důkazů. Žadatelé nemuseli uvádět ani konkrétní pojišťovnu, protože ICHEIC a členské pojišťovny se zavázaly, že provedou archivní výzkum a vytvoří databázi potencionálních žadatelů. Právě v oblasti archivního výzkumu se aktivně zapojila i Česká republika, kde byly nalezeny údaje o 7384 pojistných smlouvách²⁴.

---

24 ICHEIC Final Report, s. 34.